JAARBERICHT 2019 2020

patrijzenkoppel (foto: Otto Plantema)

Zeldzame soorten maken de mooiste akkers van Limburg

De hamster laat zich niet zomaar redden

Veldmedewerker vertelt

Steeds meer handen uit de mouwen voor Limburgs vlaggenschip

De patrijs is het icoon voor een divers cultuurlandschap, en juist in Limburg liggen kansen om de soort er weer bovenop te helpen. Daar is ook veel animo voor, en niet alleen onder onze eigen deelnemers. Steeds meer mensen en partijen zetten er een tandje bij, en dat is goed nieuws.

Toch een beetje het droomscenario: 200 hectaren worden al drie jaar lang vlakdekkend door honderd deelnemers speciaal voor deze vogel ingezaaid, en er willen nog meer mensen meedoen. "De patrijs heeft een hoog knuffelgehalte," verklaart coördinator Harm Kossen. "Bovendien is het resultaat heel zichtbaar: muizen, roofvogels, vlinders, zangvogels, het is echt een explosie van kleur en leven. En zo'n diverse akker met allerlei bloemen, dat is gewoon mooi."

OP DE BRES - De patrijs is een soort van halfopen landbouwgebieden. Halverwege de jaren zeventig kwam hij nog bijna overal in Nederland voor. Sindsdien ging het rap achteruit. Nu leeft hij nog vooral in Zuid- en Oost-Nederland. Inmiddels proberen boeren en andere beheerders het tij te keren. Goed bekend staat het Europese PARTRIDGE-project 2016-2023, waarin Zeeland en Brabant experimenteren met hectares voor de patrijs. Als een van de eerste collectieven nam Natuurrijk Limburg naar dit voorbeeld een patrijzenpakket op in het ANLb. In Limburg leven nog een paar geïsoleerde populaties dus juist hier zijn goede kansen om de soort vooruit te helpen. Bovendien: gaat het goed met de patrijs, dan gaat het óók goed met vele boerenlandsoorten als de kerkuil en de haas.

EEN COMPLEET PAKKET - Boeren en particulieren kunnen pakketten afsluiten binnen zes kerngebieden. Op deze plekken wordt de patrijs het meest gezien en is herstel van de populatie kansrijk. Deelnemers zaaien een meerjarige bloemrijke akker van minimaal een halve hectare. De helft wordt het volgende voorjaar opnieuw ingezaaid, de andere helft blijft staan. "Het is een beproefde methode. Dit biedt de patrijs alles wat hij nodig heeft: een schuilplek, een plek om te broeden en te foerageren", zegt veldmedewerker Rik Schreurs. Idealiter leggen deelnemers meer hectares aan, zodat op één plek een mozaïek van verschillende leefgebiedjes ontstaat.

OOK BUITEN KERNGEBIEDEN
Deelnemers voelen zich betrokken en nemen op eigen initiatief extra maatregelen door bijvoorbeeld keverbanken aan te leggen, verhoogde stroken insectenrijk grasland. Deze zijn essentieel voor patrijzen om hun jongen groot te brengen – iets dat nu nog te vaak mislukt. Maar is dat genoeg? Sinds 2019 werkt Natuurrijk Limburg met subsidie van de provincie samen met landschapsorganisatie IKL Limburg en de Jagersvereniging. Doel is om meer partijen in actie te krijgen voor de patrijs, met uiteindelijk een olievlekwerking buiten de kerngebieden, voor een veerkrachtiger populatie. IKL is een echte verbinder, heeft een breed netwerk en kan anderen enthousiast maken voor de patrijs. De jagers – die dus al lang niet meer jagen op de patrijs – fungeren als ogen en oren in het veld. En dat doen ze met passie. Schreurs: "Met de patrijs wordt ook hun jachtveld biodiverser. Dat maakt ze trots. Ze bestrijden predatoren zoals de vos en monitoren bijvoorbeeld broedparen."

LEREN MOTIVEERT - "En iets mag ook mislukken, daar leren we weer van", zegt Kossen. Resultaten volgen is de kern van het ANLb: bijsturen op wat gebeurt, met ecologische kennis en boerenverstand. "Het is sowieso geen makkelijk pakket," vervolgt Schreurs. "Timing is alles: onkruid op laten komen, onderwerken, nogmaals op laten komen en uiteindelijk inzaaien. Bovendien: de beste patrijzenakker is een beetje rommelig, maar ook daar moet je scherp op zijn, want soms komen te veel onkruiden op." En leren zorgt voor meer winst: enthousiasme. Schreurs: "We proberen bijvoorbeeld met zenders in beeld te krijgen waar vogels broeden, zodat we het beheer nog beter kunnen sturen. Maar dat wordt dan heel persoonlijk, want zo'n gezenderde vogel krijgt bijvoorbeeld de naam van de buurvrouw en niemand wil de buurvrouw om zeep helpen. De hele gemeenschap raakt betrokken en dat is precies wat we willen bereiken."

Leidt al die inspanning ook al tot resultaat? Dankzij tellingen van Vogelwerkgroep Nederweert weten we dat in het agrarisch gebied ten zuiden van de Groote Peel het aantal broedparen patrijs is gegroeid van 25 paar in 2014 naar 57 in 2019. Het aantal jongen dat in 2019 groot werd was ruim 200: we verwachten dus een groei die doorzet. Het zou hiermee wel eens het beste patrijzengebied van Nederland kunnen zijn. Dat ligt zeker niet aan het ANLb alleen, maar dat beheer hier op deze plek zin heeft staat vast.

Zeldzame soorten maken de mooiste akkers van Limburg

Vele karakteristieke akkeronkruiden behoren tot de meest bedreigde plantensoorten in Nederland, maar met de juiste begeleiding lukt het wel degelijk om ze weer terug te brengen in het landschap, weet ecoloog Peter Verbeek van Natuurbalans. De teller in Limburg staat nu op negentien.

Akkeronkruiden en graan horen bij elkaar: de korenbloemen en klaprozen hebben een enorme aantrekkingskracht op (nuttige) insecten, zoals wilde bijen. Andersom zorgt het graan dat wortelonkruiden zoals kweek en gladde witbol zich gedeisd houden. Akkers met een rijke kleurrijke onkruidenflora in het graan horen bij het oude cultuurlandschap.

NEDERLANDSE ZADEN ESSENTIEEL - Helaas zijn veel van deze karakteristieke planten van open akkers (wel tachtig bedreigde soorten) door de intensieve landbouw en verstedelijking sterk achteruit gegaan. Natuurrijk Limburg probeert ze terug te brengen op de Limburgse akkers. Dat is een vak apart, en dus wordt de expertise van ecoloog Peter Verbeek van adviesbureau Natuurbalans ingeschakeld. Hij werkt samen met Biodivers, de enige zaadleverancier die zaden oogst uit de natuur. Gebruik van zaden met de juiste regionale authentieke herkomst is namelijk essentieel, en niet alleen omdat de slagingskans dan groter is. "Uitheemse soorten zoals gekroonde ganzenbloem en Marokkaanse kamille worden veel ingezaaid in akkerranden, maar trekken vooral honingbijen aan, geen wilde bijen. Dat helpt de biodiversiteit onvoldoende. Bovendien kunnen uitheemse klaprozen en dubbele korenbloemen uit deze mengsels kruisen met inheemse soorten en zo een bedreiging vormen."

MAATWERK - Met de juiste zaden zijn we er nog niet. Onkruid laten groeien is moeilijker dan het klinkt. Juist die bedreigde karakteristieke soorten worden vaak onderdrukt door wortelonkruiden en spuiten is uit den boze. Niet voor niets kiest Natuurrijk Limburg ervoor om deelnemers drie jaar lang te laten begeleiden door Natuurbalans en het Louis Bolk Instituut. "De meeste boeren hebben de bestrijding van wortelonkruiden met enige begeleiding snel in de vingers, omdat ze de mechanische technieken vaak al op andere wijze toepasten. Tegelijk vraagt elke akker maatwerk. Zelfs percelen die dicht bij elkaar liggen hebben vaak een andere beheer nodig, vanwege de grond of bijvoorbeeld het bemestingsverleden."

DECOR VOOR BRUIDSREPORTAGES - Maar dan toch! Drie jaar na aanvang hebben negentien soorten zich duurzaam gevestigd op zeven percelen van Natuurrijk Limburg. Dertien daarvan kwamen voorheen nog maar op één plek voor. Dat levert weer veertig groeiplaatsen op waarvan straks zaden geoogst kunnen worden voor nieuwe akkers. Verbeek is zeer tevreden. "Dit is echt een behoorlijke prestatie. Juist omdat we niet op zandakkers van natuurorganisaties zitten maar op boerengronden: die zijn vaak klei- en leemrijk en juist op deze bodems groeiden voorheen vele bedreigde soorten die niet op zandbodems voorkomen. En de akkers zijn prachtig, echte blikvangers. Ze worden niet voor niets regelmatig voor bruidsreportages gebruikt!"

De hamster laat zich niet zomaar redden

hamster (foto: Erik Meijs)

Denk je akkericoon van Zuid-Limburg, dan denk je hamster. De hamster hoort bij onze graanvelden. Toch blijkt het een uitdaging om de populatie weer gezond te krijgen. Heel langzaam vallen puzzelstukjes op hun plek.

De Europese hamster of korenwolf is een echte cultuurvolger. Deze steppebewoner heeft zich helemaal aangepast aan een leven op de graanvelden. Tot de moderne landbouw ten tonele verscheen, zegt Boena van Noorden, ecoloog bij de provincie Limburg. "Tegenwoordig telen boeren graansoorten die allemaal vroeg rijp zijn. En waar vroeger 20 tot 30 procent van het graan verloren ging, wordt nu bijna alles geoogst. Zeker na de oogst heeft deze soort het moeilijk omdat alle noodzakelijke dekking verdwenen is."

UITDAGEND BEHEER - Al jaren probeert de provincie met vele partijen (verenigd in de Korenwolfcommissie) het tij te keren. Ieder jaar worden alle dieren (burchten) in kaart gebracht zodat het hamsterbeheer op de juiste plek wordt uitgevoerd. Via Natuurrijk Limburg nemen boeren deel aan een hamsterpakket, waarbij zij tegen een marktconforme vergoeding tot voor kort de hele graanplant lieten staan.

Maar ondanks alle inspanningen gaat het nog steeds niet goed met de hamster. "Hamsterbeheer is moeilijker dan bijvoorbeeld het telen van een goed bietengewas. Je moet voorkomen dat er te veel onkruid komt, het graan mag niet te dicht of te open zijn."

NIEUWE ONTWIKKELINGEN - Tegelijk is ook het gewenste areaal nog niet bereikt. Sinds 2017 wordt daarom gewerkt met de arenstripper, zodat boeren de korrels kunnen oogsten terwijl de halm en daarmee de dekking van de graanplant maximaal blijft. Daardoor kan de vergoeding naar beneden en kunnen met hetzelfde totaalbudget meer boeren deelnemen. Bijkomend voordeel: de boer wordt weer meer boer dan natuurbeheerder en dat enthousiasmeert.

Natuurrijk Limburg voert het hamsterbeheer nu vier jaar uit. Van Noorden accepteert dat het tijd kost. Je hebt bovendien niet alles in de hand. "In 2016 viel zoveel regen dat alle burchten onder water stonden. Dat is desastreus, maar je kunt er niets aan doen. Tegelijk zien we steeds beter wat de hamster nodig heeft." En met het beheer zijn ook andere doelsoorten van het ANLb geholpen, die de totale biodiversiteit van Zuid-Limburg omhoog stuwen. "We doen het niet alleen voor de hamster, maar voor alle dieren en planten die afhankelijk zijn van onze graanakkers."

Een boomgaard is meer dan een paar bomen op een perceel

"Kijk, het begon allemaal met die steenuil natuurlijk, maar ja, die heb je dan hé, en dan wil je er eigenlijk nog wel wat bij. En toen hoorde ik over dat klökske, weet je wel, en toen ben ik die poelen gaan graven, en wat muurtjes erbij, zo gepiept. Maar het duurde en het duurde maar en meneer liet zich niet horen. Ik werd er echt moedeloos van. Maar uiteindelijk is het toch gelukt! Jullie moeten echt 's avonds eens komen luisteren. Dat gefluit! Gewoon heel apart als je bedenkt dat daar een pad zit te roepen. En dan sta ik gewoon te genieten hoor, in m'n eentje in de schemer!" Aldus Matt Hermans.

Toevallig, drie weken eerder, had Joost Jacobs enigszins mismoedig tegen het hek gesteund, starend over zijn boomgaard. Hij had veel complimenten gekregen dit voorjaar. Zelfs een toerist was van zijn fiets gestapt om te zeggen dat de bomen zo prachtig in bloei stonden. Maar weken later, met alles in het blad, was het stil... Er mist gewoon iets, dacht Joost.

En dus was hij op aandringen van zijn vrouw vanochtend naar Margraten gereden, want die veldbijeenkomst over hoogstambomen was een mooie kans, zei zij, en hij kon best eens uit zijn hol kruipen en wat kennis opdoen bij de rest van de wereld. Daar was natuurlijk niets van gelogen.

Ze hadden het eerst over het fenomeen boomgaard gehad. "Een boomgaard is meer dan een paar bomen op een perceel", had de veldmedewerker gezegd. "De fruitboom is geen wilde boom en dus moet er af en toe gewerkt worden. Dan worden ze zo een jaar of 70." "Ik heb er één van meer dan 80", had Joost verrast geglunderd.

Maar toen was dus gastheer Matt Hermans van wal gestoken en nu duizelde het hem. Steenuil? Wilde bijen? Vroedmeesterpad?? Vooral mooi praten kan die Hermans! Maar ondertussen... Deze boomgaard glimt bijna van trots in de zomerzon. Bloemen bloeien onder de stammen. Tussen de heggen ritselen mussen. Het ziet er prachtig uit, hij kan niet anders zeggen. En als Matt Hermans het kan…

Later, bij een kop koffie, gaat het gesprek nog steeds over snoeien, poelen graven en stapelmuren. Ik ben niet de enige die de moed in de schoenen zakt, denkt Joost. Een van de mannen trekt een erg bedenkelijk gezicht. "Ik weet het niet met die poel," zegt hij, "zo makkelijk lukt dat nooit!" "Bel even eind augustus, dan kom ik kijken, net zo makkelijk", en Matt pent zijn nummer op wat stukjes papier. "Dan hebben we het gelijk ook over meer bloemen in het gras onder de bomen."

Weken later besluit Joost er ook een belletje aan te wagen. De telefoon gaat drie keer over voordat een vrolijke Matt de hoorn opneemt. "Kerel, je belt precies op tijd! Morgenavond komen de jongens hier voor een pilsje. Praten we samen even door over dat klökske. *Kum se auch?"*

Dit is een fictief verhaal gebaseerd op een echte veldbijeenkomst.

Veldmedewerker vertelt - *In gesprek met Pieter Puts en Rik Schreurs*

blauwe kiekendief (foto: Patrick Lemmens)

Pieter Puts

Rik Schreurs

Drie jaar inmiddels, drijft het agrarisch natuurbeheer op de deskundigheid van onze veldmedewerkers. Ze zijn het gezicht van ons collectief maar zorgen vooral voor een laagdrempelig en kort lijntje. Onmisbaar, kunnen we wel zeggen. Dus vertel eens heren, waarin schuilt het geheim?

Het agrarisch natuurbeheer staat of valt met gemotiveerde deelnemers. Waar vind je die?

Pieter: "Deelnemers zijn echt heel verschillend. Aan de ene kant heb je mensen die meedoen omdat ze het altijd al deden, en aan de andere kant de koplopers die steeds extra dingen willen doen. Die kunnen anderen meetrekken."

Rik: "Met de extra inkomsten begint het vaak. Daarna krijgen mensen er ook plezier in om een mooi product af te leveren. Het helpt als ze resultaat zien. Die jagende kiekendief spotten en dan elke avond even gaan kijken."

Wat doet een goede veldmedewerker?

Rik: "Ik ben aanspreekpunt voor zo'n 130 deelnemers. Je hebt deelnemers die doen wat je vraagt, met weinig maatwerk. Anderen willen iets extra's doen. Je hebt ook mensen met concrete vragen, die veel onkruiddruk ervaren. Daar ben je veel meer aan het sturen. Maar iedereen mag altijd bellen. En dat gebeurt ook constant: wanneer kan ik beginnen met maaien, welke zaadmengsels heb ik nodig?"

Pieter: "We vragen een deelnemer altijd wel welke soorten hij interessant vindt of welke hij elke dag tegenkomt, maar proberen vooral het biotoop voor meerdere soorten te verbeteren. We kijken dan wanneer verschillende landschapselementen een meerwaarde kunnen opleveren: de hagen robuuster maken of even niet snoeien."

Natuurrijk Limburg werkt met particulieren en boeren. Is er een verschil?

Rik: "Bij boeren moet je altijd kijken wat past binnen een bedrijf. Een gezonde interesse in het boerenbedrijf is dus heel belangrijk. Boeren zijn altijd een beetje zoekende, waardoor ze ook heel open en nieuwsgierig zijn. Als ze zien dat het werkt, zijn ze ook overtuigd."

Pieter: "Een particulier hoeft er niet van te leven, die kan vaak op een kleine oppervlakte een grote diversiteit aan biotopen maken, maar een boer heeft ook voer voor zijn koeien nodig. Ze kunnen niet overal precies maatwerk leveren. Maar als een haag niet kan, dan kan een mooie strook laten overstaan misschien wel. Je zoekt altijd naar de mogelijkheden, heel uitdagend. Heel precies lokaal maatwerkbeheer voor een soort lukt juist weer beter met particulieren, en dat is ook leuk."

Zijn we er met het nieuwe agrarisch natuurbeheer op vooruit gegaan?

Pieter: "Dat het nu niet meer om strikte richtlijnen gaat maar om het halen van doelen, vind ik echt winst. Ik was een paar jaar geleden mijn geloof in het agrarisch natuurbeheer een beetje kwijt, maar dat is met de nieuwe aanpak weer helemaal terug."

Rik: "Ik denk dat de rol van veldmedewerkers ook heel goed werkt. Deelnemers kunnen met vragen en advies ergens terecht. Vroeger waren mensen een beetje aan het hobbyen. Maar als nooit iemand je een schouderklopje geeft of laat zien wat je goed doet, dan doof je uit."
Pieter: "Soms kom je bij een deelnemer met een ANLb-perceel en dan denk je: potverdorie, hartstikke mooi! Terwijl ze het zelf helemaal niet in de gaten hebben. Dat verhaal moet je vertellen: dit is niet zomaar iets! Dat succes werd voorheen niet verkocht, terwijl het heel belangrijk is."

COLOFON

Dit jaarbericht is een uitgave van Natuurrijk Limburg, Roermond. Coöperatie Natuurrijk Limburg bundelt de krachten van boeren en particulieren in Limburg op het gebied van natuur- en landschapsbeheer.

Tekst, vormgeving en productie: Communicatiebureau De Lynx, Wageningen | **Fotografie overige foto's: Harm Kossen** | **februari 2020**

CONTACT

Steegstraat 5
6041 EA Roermond
+31 475355711
(ma di do vr 9.00 tot 12.00)
info@natuurrijklimburg.nl

Volg ons via twitter